
Влияние на териториално-интеграционния подход върху развитието на иновациите в земеделските стопанства

Докторант Енчо Иванов

Институт по аграрна икономика – София, Селскостопанска академия – София

E-mail: ivanov.encho@gmail.com

Резюме

Настоящото изследване има за цел да разкрие влиянието на релефа, като основен компонент на ландшафта, върху внедряването на типовете иновации в земеделските стопанства. Предвид значението на релефа и останалите природни компоненти за развитието на земеделието в дадена територия е извършено проучване на типовете иновации, които земеделските стопанства в планинските, хълмистите (полупланински) и равнинните райони внедряват. Въз основа на получените данни от проект „Управление на иновациите в земеделието“ са отправени препоръки за типовете иновации, които биха могли да бъдат подкрепяни чрез териториално-интеграционния подход „Водено от общностите местно развитие“ (ВОМР). Изследвани са иновациите в планинските, полупланинските и равнинните райони. Данните от анализа показват, че релефът влияе върху типовете иновации, които земеделските стопанства внедряват. С оглед важноста на иновациите за устойчивото развитие на земеделските стопанства в райони с различни природни характеристики, са отправени препоръки как ВОМР като подход, базиран на територията, може да подпомогне внедряването на различни типове иновации в земеделските стопанства.

Ключови думи: териториално-интеграционен подход; ВОМР; ландшафт; релеф; иновации; земеделско стопанство

Influence of the integrated territorial approach on innovations in agricultural holdings

Encho Ivanov PhD Student

Institute of Agrarian Economics – Sofia, Agricultural Academy – Sofia

E-mail: ivanov.encho@gmail.com

Citation: Ivanov, E. (2023). Influence of the integrated territorial approach on innovations in agricultural holdings. *Ikonomika i upravlenie na selskoto stopanstvo*, 68(1), 38-48 (Bg).

Abstract

This study aims to investigate the influence of the relief as a major component of landscape, on the development of various types of innovations on farms. Considering the importance of the relief and other natural components for the development of agriculture in a given area, a study is carried out on the types of innovations that farms in mountainous, hilly (semi-mountainous) and flat areas implement. On the basis of the data obtained, recommendations are made on the types of innovations that could be supported through the territorial integration approach of Community-led Local Development (CLLD). Innovations in mountain, semi-mountain and flat areas were examined. The findings show that topography influences the types of innovations that farms adopt. In view of the importance of innovation for the sustainable development of farms in areas with different natural characteristics, recommendations are made on how the CLLD as a territory-based approach can support the introduction of different types of innovations on farms.

Key words: integrated territorial approach; CLLD; landscape; relief; innovation; agricultural holdings

1. Въведение

Основен принцип при осъществяването на подхода „Лидер“ и ВОМР е **териториалният принцип**, основан върху даден район и неговите специфични характеристики, сред които **релефът като компонент на ландшафта** оказва значително влияние върху развитието на земеделието. Подходът се прилага за малка, хомогенна, социално свързана територия, често характеризираща се от общи традиции, местна идентичност, чувство за принадлежност или общи нужди и очаквания.

Релефът е съвкупност от формите на земната повърхност, които са различни по височина, очертания, произход и история на развитие. Той е предпоставка за развитие на останалите природни компоненти. Особено добре изразено е влиянието му върху климата. Стойностите на климатичните елементи (температура, валежи, ветрове и др.) са в тясна зависимост от посоката на простиране на релефните форми, от надморската височина, от експозицията на склоновете и др. Значително е влиянието му върху формирането и режима на речния отток, състоянието на почвите и растителната покривка. Релефът, като основна характеристика на дадена територия, оказва влияние върху решенията на земеделските стопанства относно типовете инвестиции в иновации за устойчиво развитие на дейността им.

Иновациите са друг важен съществен елемент от настоящото изследване. В търсене на

влиянието на подхода ВОМР като териториален подход върху развитието на иновациите в земеделските стопанства, в това изследване те са разгледани от гледна точка на характеристиката на релефа, определящи в голяма степен условията за осъществяване на земеделска дейност в дадена територия. Според Николов, Д. (2015) земеделските стопани трябва непрекъснато да адаптират своите дейности и системи за управление, за да поддържат и повишават конкурентоспособността и жизнеспособността на бизнеса си. Разработването и внедряването на иновации е свързано с желанието на фермерите да променят ежедневните си рутинни дейности. Обучението и трансферът на знания сред земеделските стопани за развитието и прилагането на иновативни идеи са от решаващо значение за устойчивия ръст в производството на хранителни и нехранителни земеделски продукти.

Подходът „Лидер“ и Водено от общностите местно развитие (ВОМР) са едни от най-разпространените инструменти за прилагане на териториално-интеграционния подход в полза на развитието на земеделието. Подходът „Лидер“ и ВОМР имат няколко уникални характеристики, които определят тяхната стратегическа значимост. Подходът е основан на разбирането, че разнообразието на селските райони изисква планиране и прилагане на стратегии, които вземат предвид местната среда (включително природна среда) и местните ресурси, включително познанията и сътрудничество между всички местни участници.

Изследването цели да представи влиянието на релефа, като основен елемент на ландшафта, върху внедряването на типовете иновации в земеделските стопанства. Проучени са иновациите в планинските, полупланинските и равнинните райони. Анкетното проучване показва, че релефът влияе върху типовете иновации, които земеделските стопанства внедряват.

2. Методически подход

Настоящото изследване има за цел да проучи връзката между типовете иновации, които земеделските стопанства внедряват, и релефа като отличителна характеристика на територията, влияеща върху развитието на иновациите в земеделските стопанства.

За постигане на изследователската цел са използвани следните методи – анализ на научната литература, документално проучване (desk research), анкетно проучване и сравнителен анализ. Въз основа на литературния анализ и документалното проучване са изведени основните характеристики на териториално-интеграционния подход, подходът BOMP и иновациите в земеделието.

2.1. Същност на териториално-интеграционния подход

Въпреки че териториално-интеграционният подход е добре познат отдавна, интегрираното териториално развитие се превръща в една от отличителните характеристики на реформата в политиката на ЕС за сближаване, започнала през 2013 година. Едно от първите изследвания по темата е проведено през 2014 година и показва, че редица институции на европейско равнище намират подхода за иновативен и с потенциал да допринесе за повече ефективност и влияние на местните общности в процеса на взимане на решения на местно равнище (Van der Zwet, A., Miller, S. and Gross, F.).

Сред основните отличителни характеристики на териториално-интеграционния подход са:

- **Базиран е на специфичните местни**

нужди, потенциал, приоритети, заплахи и институционални структури.

- **Интегрирано планиране** – отчитат се връзките и взаимозависимостите в рамките на територията. Интегрираният подход се прилага чрез интервенции, базирани на природни, социални, икономически и културни ресурси в определена територия.

- **Активно участие на заинтересованите страни.**

- **Прилага се чрез базирани на територията и водени от местните общности стратегии, политики и планове за местно развитие.**

- **Многоизмерен и балансиран подход**, който взема предвид социалния, икономическия, културния и екологичния контекст.

- **Децентрализирано управление на териториалните инвестиции.**

- **Загриженост за по-дългосрочни инвестиции**, отколкото субсидиране в краткосрочен план – именно дългосрочният характер на инвестициите може да се свърже с потенциала на подхода да оказва положително влияние върху развитието на иновациите в земеделските стопанства.

Териториално-интеграционният подход се подкрепя от различни европейски политики, включително инициативи и финансови инструменти като подхода „Лидер” и Водено от общностите местно развитие (BOMP), INTERREG, URBAN, EQUAL, Териториалните пактове за заетост и др. Сред тях „Лидер” и BOMP са подходите, които са пряко насочени към развитието на земеделието в селските райони.

Подходите „Лидер“ и „BOMP“, които са сред най-разпространените териториално-интеграционни подходи в полза на земеделието, се *основават на териториален принцип*, който има за цел да идентифицира конкурентните предимства на дадена територия и да предложи ефективна стратегия за нейното развитие. Затова територията трябва да бъде кохерентна (свързана), с достатъчна критична маса от човешки, финансови и икономически ресурси, като не е задължително тя да съответства на административните граници на общините.

Териториалният подход е тясно свързан с *подхода отдолу-нагоре*, който изисква местните ключови партньори да бъдат активно въвлечени в определяне на целите на местното развитие и прилагането на дейностите. Подоброто познаване от заинтересованите партньори на местните потребности и на потенциалите за местно развитие може да повиши стойността на *интегрираните стратегии за местно развитие* при използване на подходите отдолу-нагоре, успоредно с по-често срещаните интервенции отгоре-надолу.

Подходът „Лидер” и „ВОМР“ използват *многосекторния подход* при планирането и прилагането на стратегия за местно развитие, основана на взаимноизгодно сътрудничество между местните заинтересовани страни от различни сектори на местната икономика. Взаимодействието между различните сектори – икономика, култура и околна среда – спомага за повишаване на местната конкурентоспособност. Създаването на мрежи и укрепването на взаимодействието между секторите осигурява добавена стойност на типичните за дадена територия продукти и услуги. Подходът „Лидер” е ориентиран към *иновации* – нови форми на използване на местните ресурси, разработване на нови продукти, нови методи и нови начини за организиране и предоставяне на нови отговори на проблемите и слабите страни на селските райони.

Работата на местните инициативни групи *в мрежа и сътрудничество* водят до допълнителни ползи за селските райони чрез трансфер на знания и добри практики, както и прилагане на съвместни проекти, подпомагащи постигането на целите на местното развитие.

2.2. Същност и особености на иновациите в земеделието

Работната дефиниция за иновации, използвана в настоящото изследване, се основава на научните разработки на Rogers (2003), който описва иновацията като идея, практика или обект, които се възприемат като нови от физическото лице или друга икономическа единица, решили да я внедрят.

Елементът на новост според Rogers се определя на индивидуално ниво – ако тя изглежда нова за индивида, то това е иновация. Новото в една иновация не следва да се разбира само като ново знание. Едно земеделско стопанство например може да е знаело за съществуването на определена нова за стопанството технология или нов сорт култура, но до един момент земеделският стопанин може да не възприема тази новост като подходяща за него. Това обаче не означава, че когато земеделският стопанин вземе решение да въведе тази новост в стопанството, тя вече няма да е иновация за него, защото е имал знанието за нейното съществуване много преди внедряването ѝ.

Според класификацията на Rogers (2003) иновацията има пет основни елемента, които я характеризират:

- **относително предимство** – степента, в която една иновация се възприема като по-добра, отколкото практиката, която замества;

- **съвместимост** – степента, в която една иновация е възприемана като съответстваща на съществуващите ценности, миналия опит и нуждите на тези, които потенциално ще въведат иновацията;

- **сложност** – степента, в която една иновация се възприема като относително трудна за разбиране и използване;

- **изпробваемост** – степента, до която дадена иновация може да бъде експериментирана на ограничена база;

- **наблюдаемост** – степента, в която резултатите от иновацията са видими за другите.

Близко до дефиницията на Rogers (2003) е и определението, дадено от Leeuwis and van den Ban (2004). Според тях иновациите трябва да се възприемат като нещо, което може да се прилага в ежедневния практически контекст. Иновациите могат да включват радикална промяна, но по-често се състоят от множество малки подобрения.

Земеделските стопанства по-скоро биват разглеждани като внедряващи иновации, отколкото като създаващи иновации. Традиционната литература описва земеделието като

сектор, който има ограничен капацитет да генерира иновации, а иновациите в земеделието по-скоро се разглеждат като резултат от трансфер на знания от други сектори (Bjerke, L., Johansson, S., 2022).

Pannell et al. (2006) разглеждат същността на иновациите чрез интердисциплинарен подход, при който динамичният процес на обучение е свързан с постигането на личните цели на земеделския стопанин или собственика на земя. Те считат, че има по-голяма вероятност иновациите да бъдат възприети, ако имат високо относително предимство и лесно могат да бъдат тествани.

3. Анализ на данни

3.1. Връзката между териториално-интеграционния подход и развитието на иновациите. Новаторството в местния контекст.

Множество проучвания, свързани с развитието на иновациите, показват интересни аспекти относно начина, по който компаниите работят с иновативни решения, какви индикатори да се проследяват, за да се оцени капацитетът за иновации на дадена компания, или какви фактори са важни за внедряването на иновациите (Boly et al., 2014; Lärple et al., 2015). Въпреки това, повечето проучвания се занимават в много малка степен с това как различните форми на подкрепа стимулират на практика иновациите (Lärple et al., 2015).

Някои съвременни изследователи намират пряка връзка между териториално-интеграционния подход и развитието на иновациите в местните фирми. Италианският учен Roberto Camagni (2002) например обяснява тази връзка не само с ролята на територията да създава конкурентна среда за фирмите, но и с нейната специфична роля в процеса на акумулиране на знание, моделите за сътрудничество и решенията, на база на които се осъществява иновационният напредък.

Новаторството при използването на местните ресурси за развитие на земеделието трябва да се разбира в широк смисъл. Може да означава въвеждането на нов продукт, на

нов процес, на нова организация или на нов пазар. Тази обща дефиниция на новаторството е валидна както за селските, така и за градските райони. Въпреки това, селските райони, поради ниската гъстота на населението и сравнително ниско ниво на човешки и физически ресурси, имат по-слаби връзки с центровете за изследвания и развитие. За тях може да се окаже трудно да произведат радикални иновации, въпреки че и това разбира се е възможно.

Новаторството в селските райони може да означава трансфер и адаптиране на иновации, породени другаде, модернизация на традиционни форми на ноу-хау или намиране на нови решения на устойчиви проблеми на селските райони, които други политически намеси не са успели да решат задоволително или дългосрочно. Това може да предостави нови отговори на специфични проблеми на селските райони.

Въвеждането на подхода „Лидер”, с неговите седем характерни черти, може да бъде новаторство при вземането на политически решения, което може да породи новаторски действия от оригиналния метод за осъществяването на политики, който е бил възприет. Например принципът „отдолу-нагоре“, описан по-горе, може да поощри появата на нови идеи за проекти, които могат след това да бъдат подкрепени от МИГ (Местни инициативни групи), защото те не са ограничени от определен ред от мерки. Въвеждането на информационни и комуникационни технологии в селските райони може да се окаже важен канал за по-широк достъп до иновации на селското население.

Най-често срещаното разбиране за иновация в контекста на подхода „Лидер” и Воде-но от общностите местно развитие (ВОМР) е много широко – то включва иновациите на ниво продукти, процеси, както и организационните, социалните, институционалните и комуникационните въпроси. В основата на подхода ВОМР са териториалните специфики и поради това изследването на влиянието на териториално-интеграционния подход върху развитието на иновациите следва също

да се основава на териториалните различия. Един от природните фактори, които могат да бъдат включени в изследването на влиянието на подхода ВОМР, е **релефът**, като отличителна характеристика на територията, имаща важно отношение към производителността в земеделието.

3.2. Фактори, мотивиращи и демотивиращи земеделските стопанства да внедряват иновации

Според Shih and Wright (2010) иновациите в земеделието се създават с цел по-висок добив, по-високо качество и количество на произведената земеделска продукция, както и с цел разнообразяване на продуктите и намаляване на цените за крайните потребители. Според Николов, Д. (2015) факторите, които най-силно мотивират фермерите да въведат иновационно решение в своята практика, са:

- по-високи добиви и по-голяма печалба;
- по-висока продуктивност в животновъдството;
- икономия на време;

Сред демотивиращите фактори можем да открием:

- липсата на достатъчно финансов ресурс;
- липса на достатъчно информация за иновациите в земеделието;
- липса на необходимите знания и умения за въвеждане на иновации;
- психологически фактори (нежелание за поемане на риск и по-голямо доверие в установени технологии).

Приложен е методът на анкетното проучване, имащ за цел да подпомогне процеса на изучаване на поведението на земеделските стопанства в планинските, хълмистите (полупланински) и равнинни територии при внедряването на различни типове иновации. Чрез анкетното проучване са открити основни закономерности, въз основа на които са отправени препоръки във връзка с прилагането на подхода ВОМР и развитието на иновациите в земеделските стопанства. Анкетното проучване е проведено през 2014 година сред 333 земеделски стопанства в рамките на проект на ИАИ „Управление на иновациите в земе-

делието“, с ръководител проф. д-р Димитър Николов. Въпросите, които са засегнати, са свързани с типовете иновации в земеделските стопанства, като извадката е проектирана по начин, осигуряващ участието на земеделски стопанства в райони с различни характеристики на ландшафта. Участници в проучването са земеделски стопанства, осъществяващи дейност в равнинни, хълмисти (полупланински) и планински райони.

4. Резултати и обсъждане

Проучването обхваща земеделски стопанства в територии с равнинен, хълмист (полупланински) и планински терен (фиг. 1). В зависимост от надморската височина територията на страната ни се разделя на пет хипсометрични пояса, като всеки от тях има свои характерни белези:

- **Низинен** (0–200 м.н.в.), който заема 31,5% от територията на страната. Обхваща части от Дунавската равнина, Горнотракийската низина, Бургаската низина, крайбрежната черноморска ивица и др.

- **Равнинно-хълмист** (200–600 м.н.в.), който заема най-голямата част от територията на страната – 41%, и обхваща части от Дунавската равнина, Задбалканските полета (Карловско, Казанлъшко, Твърдишко и др.), част от котловинните полета на р. Струма (Благоевградско, Симитлийско), част от земите на Източното Средногорие, средното поречие на р. Тунджа и др.

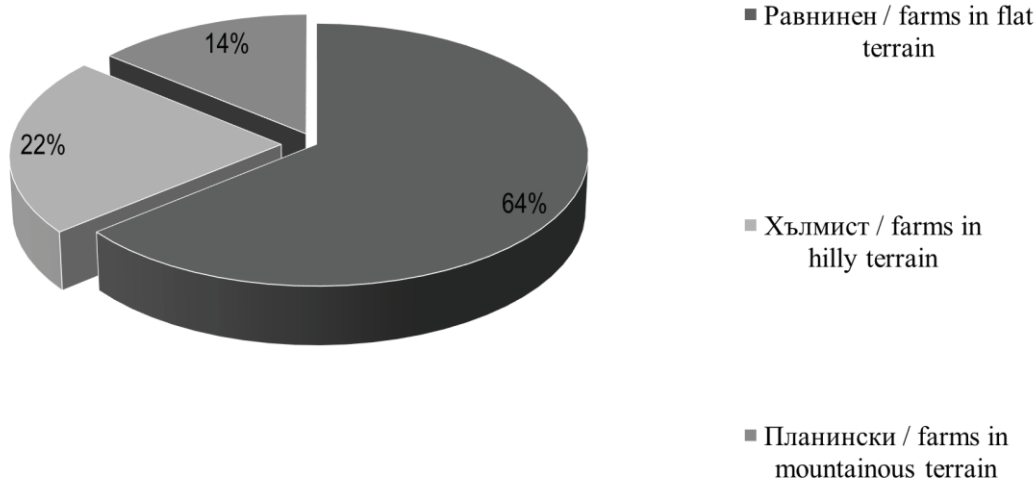
- **Нископланински** (600–1000 м.н.в.), който заема 15,2% от територията. В него се включват сравнително високата част на Предбалкана, значителна част от Стара планина, Средногорието, планините в Крайщето, Рила, Пирин и др.

- **Среднопланински** (1000–1600 м.н.в.), заемащ 9,8% от територията на страната. В него се включват части от най-високата част на Предбалкана, значителна част от Стара планина, средно-планинският релеф на Средногорието и др.

- **Високопланински** (над 1600 м.н.в.), заемащ само 2,5% от територията. В него се

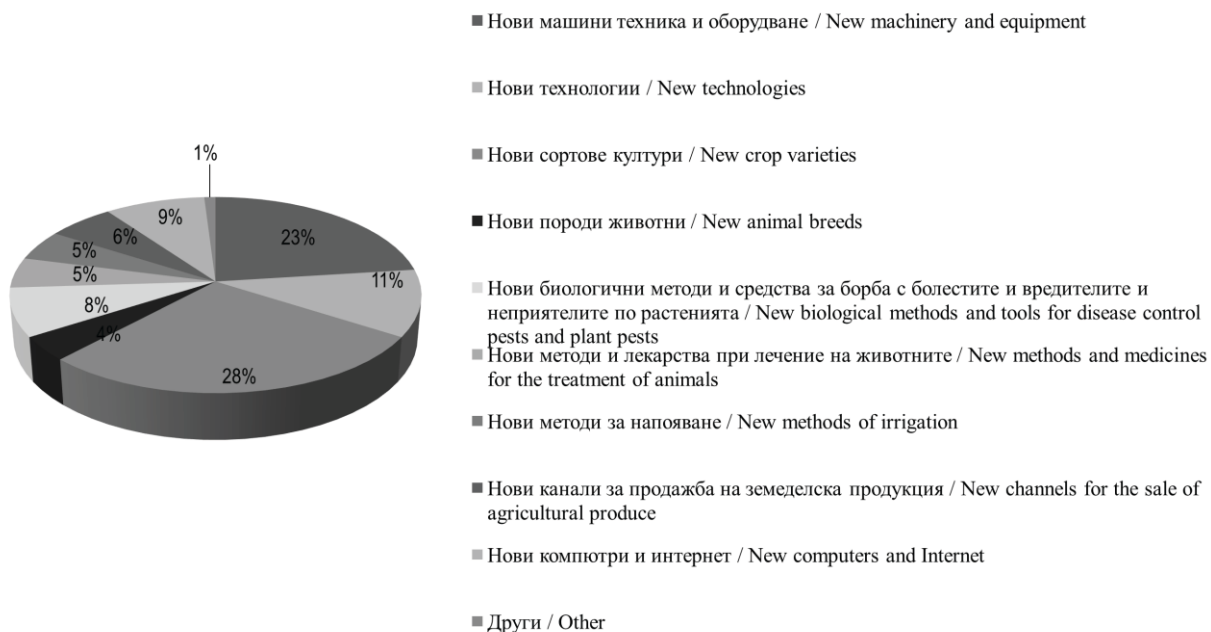
включват най-високите части на планините в България. Следователно 2/3 от територията на страната се отнасят към ниския и равнин-

но-хълмист релеф. Средната надморска височина на страната е 470 м. Като цяло тя намалява от юг на север и от запад на изток.

Фиг. 1. Локализация на българските земеделски стопанства
Fig. 1. Location on the Bulgarian farmers

Източник: Анкетно проучване, 2014 г., проект „Управление на иновациите в земеделието“ на ИАИ.
Source: Survey, 2014 “Innovation Management in Agriculture”, project of IAE.

Фиг. 2. Какви видове иновации сте внедрили във Вашето стопанство до настоящия момент – земеделски стопанства в равнинен релеф?

Fig. 2. What types of innovations are implemented in your farm until now – farms in flat terrain?

Източник: Анкетно проучване, 2014 г., проект „Управление на иновациите в земеделието“ на ИАИ.
Source: Survey, 2014 “Innovation Management in Agriculture”, project of IAE.

С най-голямо представителство са стопаните в равнинен релеф – 64%, следвани от хълмист – 22%, и планински – 14% (фиг. 1). Така получено разпределение от анкетата е проекция и на самия релеф на България.

Типове иновации, внедрени от земеделски стопанства в равнинен терен

Най-голям брой анкетираните в равнинен терен (28%) са внедрили иновации в „нови сортове култури“ (фиг. 2). Това помага на стопаните да бъдат по-конкурентни, като постигат по-високи добиви и придобият сравнителни предимства спрямо конкурентите. На второ място се нареждат иновациите от типа „нови машини, техника и оборудване“ (23%). Друг тип иновации, към които земеделските стопанства имат интерес и внедряват в своите стопанства, са иновациите от типа „нови технологии“ (11%) и „нови компютри и интернет“ (9%).

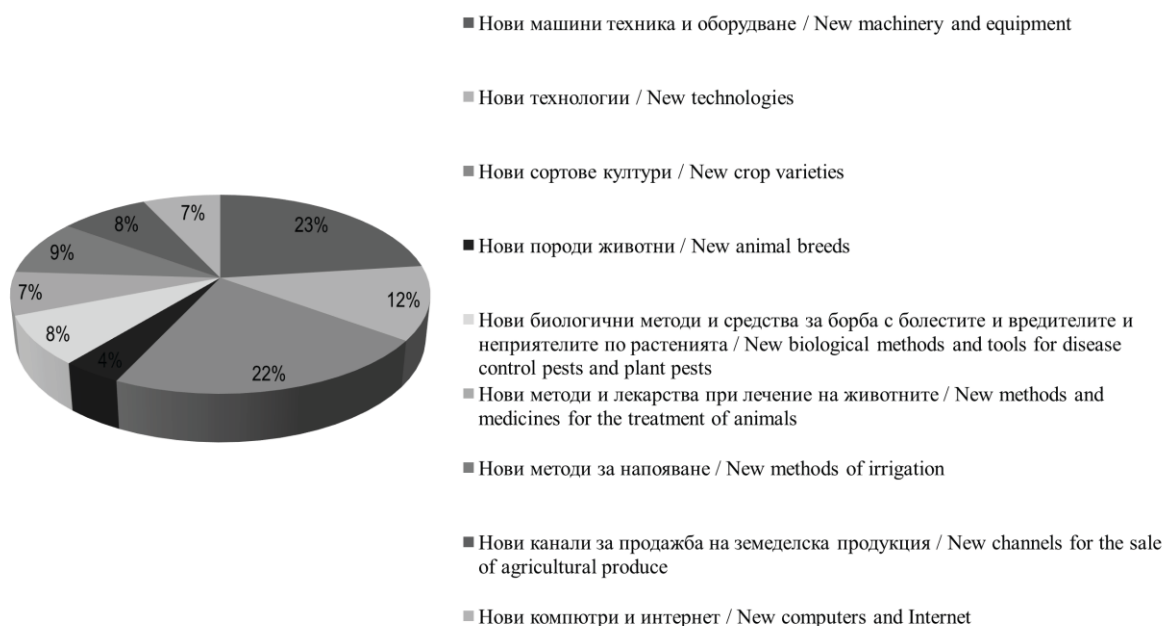
Получените резултати служат като база за допълнителни проучвания относно възмож-

ностите за насърчаване на иновациите в направление „нови сортове култури“ чрез подхода ВОМР. Това би могло да бъде постигнато например чрез приоритетно финансиране на проекти по Стратегиите за ВОМР на Местните инициативни групи (МИГ), предвиждащи въвеждане на иновации от типа „нови сортове култури“.

Типове иновации, внедрени от земеделски стопанства в хълмист (полупланински) терен

В хълмистите (полупланински) райони, най-голям процент иновации са внедрени в нови машини, техника и оборудване, а на второ място се нареждат новите сортове култури, като двете заедно образуват 45% от внедрените иновации. На трето място с 12% се отличават новите канали за продажба на земеделска продукция.

Данните показват, че иновациите в нови машини, техника и оборудване (23%), и нови сортове култури (22 %) представляват най-голям интерес за земеделските стопанства в хълмис-

Фиг. 3. Какви видове иновации сте внедрили във Вашето стопанство до настоящия момент – земеделски стопанства в хълмист релеф?

Fig. 3. What types of innovations are implemented in your farm until now – farms in hilly terrain?

Източник: Анкетно проучване, 2014 г., проект „Управление на иновациите в земеделието“ на ИАИ.
Source: Survey, 2014 “Innovation Management in Agriculture”, project of IAE.

ти (полупланински) райони, и подкрепата чрез териториално-интеграционния подход в тези райони може да е насочена именно към иновациите от този тип. Стимулирането на иновации, свързани с нови канали за продажба на земеделска продукция (12%), включително чрез директни продажби и дигитализация, са други важни тематични области, които могат да бъдат подкрепени чрез подхода ВОРМ.

Типове иновации, внедрени от земеделски стопанства в планински релеф

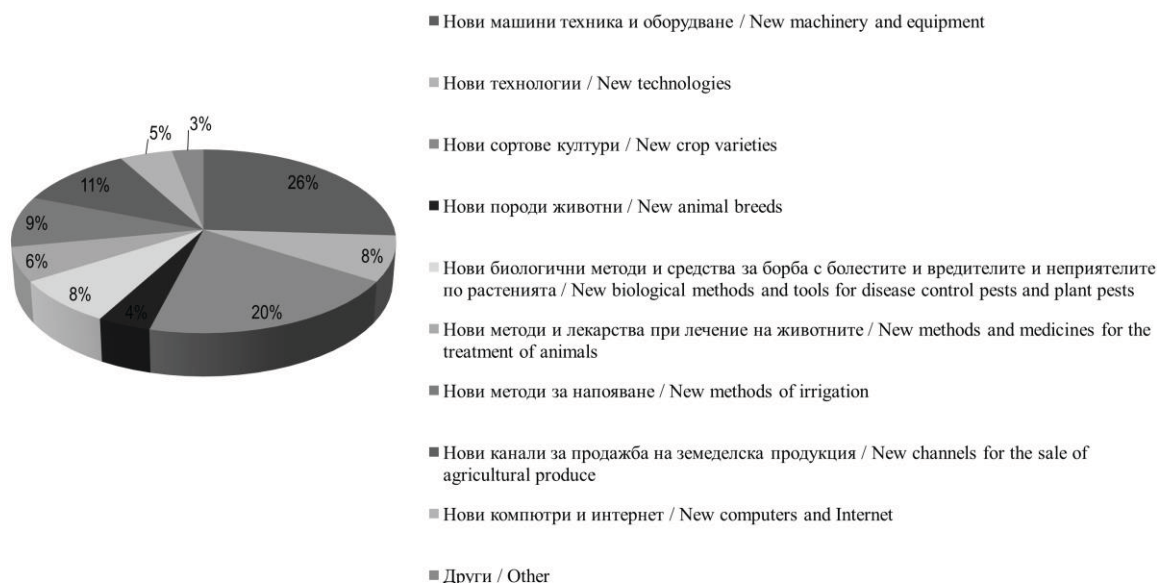
Стопаните в планински региони, които са внедрили иновации под формата на нови машини, техника и оборудване, и нови сортове култури, са 46%. Останалите типове иновации варират между 8% и 11%, като някои се отличават и с по-ниски резултати: 5% – нови компютри и интернет, и 4% – нови породи животни.

Освен стимулирането на иновациите от типа „нови машини, техника и оборудване“ и „нови сортове култури“, предвид отдалечеността на планинските райони от по-голе-

мите градове, подходът ВОРМ в тези райони би могъл да бъде използван за насърчаване на иновациите в нови канали за продажба на земеделска продукция, вкл. чрез интернет платформи, дигитализация, организиране на фермерски пазари, развитие на късите вериги на доставка. Друга възможност, която може да стимулира продажбите на земеделска продукция от тези райони, са защитените географски указания, като наложен подход за промотиране на ландшафта на територията.

5. Заключение и препоръки

Обобщените данни за основните иновации, които се използват в земеделските стопанства във всички изследвани райони, показват, че най-голям е интересът към новите сортове култури – 28%, и нови машини, техника и оборудване – 25%. В хълмистите (полупланински) и планински райони най-голям процент иновации са внедрени в нови машини, техника и оборудване, предвид търсенето на нови решения за отговор на предизвика-

Фиг. 4. Какви видове иновации сте внедрили във Вашето стопанство в настоящия момент – земеделски стопанства в планински релеф?

Fig. 4. What type of innovations are implemented in your farm until now – farms in mountainous terrain?

Източник: Анкетно проучване, 2014 г., проект „Управление на иновациите в земеделието“ на ИАИ.
Source: Survey, 2014 “Innovation Management in Agriculture”, project of IAE.

телства, породени от затруднената обработка на почвата в тези райони. С оглед на получените резултати, иновациите в машини, техника и оборудване трябва да се насърчават приоритетно чрез подхода ВОМР по стратегиите на Местни инициативни групи (МИГ), разположени в хълмисти (полупланински) и планински райони.

Друго важно направление за насърчаване на иновациите чрез подхода ВОМР е отредено за новите технологии – 11% от анкетираните са посочили, че са внедрили иновации от този тип. 8% от анкетираните са отговорили, че иновациите, които са внедрили в своите стопанства, са нови компютри и интернет, което показва засилващата роля на интернет като метод, по който земеделските стопани стигат до необходимата за тях информация. Този показател има огромен потенциал за развитие в близките години и подходът ВОМР може да бъде успешно използван за насърчаване на интернет базираните нови технологии, вкл. софтуерни разработки, определени като четвъртата революция в земеделието (Agriculture 4.0). Такъв тип нови технологии обхващат мониторинга (вкл. мониторинг на климата и въглеродните емисии), контрола, прогнозирането и логистиката в земеделието и могат приоритетно да бъдат финансирани чрез подхода ВОМР, прилаган от МИГ.

Очертава се засилваща тенденция в направление „въвеждане на нови биологични методи и средства за борба с болестите, вредителите и неприятелите по растенията“. 8% от анкетираните са отговорили, че иновациите, които са внедрили в своето стопанство, са нови биологични методи и средства за борба с болестите, вредителите и неприятелите по растенията. Българските фермери започват все повече да използват биологични методи в борбата с неприятелите по растения. Факт е, че Програмите за развитие на селските райони (ПРСС) – 2007–2013 и 2014–2020, успяха да стимулират производителите да отглеждат биологични продукти. Предвид целите на Европейската зелена сделка и Стратегията „От фермата до трапезата“, важен приоритет на Стратегическия план за развитие на земе-

делието и селските райони на Република България за периода 2023–2027 г. отново е биологичното земеделие. Очакванията са делът на земеделските стопанства – биологични производители, да се увеличава. В тази връзка процесът за въвеждане на иновации в биологичното земеделие трябва да бъде приоритетно подпомаган по подхода ВОМР.

Новите канали за продажба на земеделска продукция (7%) заемат следващото важно място и показват, че земеделските стопанства са склонни все повече да променят маркетинговите си подходи и начини за реализация на своята продукция. Поради това подходът ВОМР следва приоритетно да подпомага насърчаването на иновациите в развитието на нови канали за продажба на земеделска продукция, включително чрез директни продажби и дигитализация.

Равен брой анкетираните са отговорили, че иновацията, която са внедрили в своето стопанство, е „Нови методи за напояване“ и „Нови методи за/и лекарства при лечение на животните“. Това ниско ниво на заинтересованост от земеделските стопани към поливното земеделие в България не е добра тенденция и целенасочените действия в това направление са важни за развитието на земеделието в България. При подходящ дизайн на стратегията на МИГ въз основа на местните нужди и потенциал, подходът ВОМР би могъл да окаже положително влияние и върху внедряването на иновации в областта на поливното земеделие.

Новите породи животни са с най-нисък процент – едва 3% от всички иновации, които българските земеделски стопани са внедрили в своето стопанство. Търсенето на подходящи иновационни решения за стимулиране отглеждането на нови породи животни е друго направление, в което подходът ВОМР би могъл да окаже положително влияние.

Литература

Aleksandrova-Zlatanska, S. (2019). A territorial approach for economic development of rural areas. case of Bulgaria. *Scientific Papers Series-Management*,

Economic Engineering in Agriculture and Rural Development, 19(3), 39-47.

Arts, B., Buizer, M., Horlings, L., Ingram, V., Van Oosten, C., & Opdam, P. (2017). Landscape approaches: a state-of-the-art review. *Annual Review of Environment and Resources*, 42, 439-463.

Bashev, H. (2020). Digitalization of agriculture and regions in Bulgaria. *Mr. Economics and Management of Agriculture*, (2), 3-15.

Bjerke, L., & Johansson, S. (2022). Innovation in agriculture an analysis of Swedish agriculture-and non-agricultural firms. *Food Policy*, 109, 102269.

Borisov, P., Nikolov, D., Radev, T. (2015). Evaluation of the effect of the implementation of the LEADER approach of the RDP 2007-2013 on rural development

Camagni, R. (2002). On the concept of territorial competitiveness: sound or misleading? 42nd Congress of the European Regional Science Association: "From Industry to Advanced Services – Perspectives of European Metropolitan Regions", August 27th – 31st, 2002, Dortmund, Germany, European Regional Science Association (ERSA), Louvain-la-Neuve

Castillo-Valero, J. S., & García-Cortijo, M. C. (2021). Factors That Determine Innovation in Agrifood Firms. *Agronomy*, 11(5), 989.

Farquharson, R. J., Martin, R. J., McCorkell, B. R. U. C. E., Scott, J. F., Sotheary, E., Phaloeun, C. H. A. N., ... & Sokun, B. (2013). Characteristics of an agricultural innovation and incentives for adoption: Rhizobium in Cambodia. *International Journal of Environmental and Rural Development*, 4(2), 44-39.

Fidanska, B., Borisov, P., Nikolov, D. (2020). Demand of Digital Services in Agriculture. *Ikonomika i upravljenje na selskoto stopanstvo*, 65(4), 40-49 (Bg).

Ivanov, B., Popov, R., Bashev, H. et al. (2020). Analysis of the state of agriculture and food industry.

Laforet, S. (2008). Size, strategic, and market

orientation effects on innovation. *Journal of business Research*, 61(7), 753-764.

Leeuwis & Van Den Ban's. (2004). Linear Model of Innovation.

Mantino, F. (2011). Developing a Territorial Approach for the CAP.

Nikolov, D. et al. (2015). Innovation Management in Agriculture, project of IAE.

Nikolov, D. et al. (2018). Innovative farm management models in mountain regions. IAE.

Nikolov, D., Boevski, Iv., Borisov, P., Chojeva M. et al. (2022). Digitalization in agriculture-competitiveness and business models.

Nikolov, D., Chojeva, M. (2016). Farmers `Adaptation: Which Factors Affect Agricultural Innovations? In: CAP Impact on Economic Growth and Sustainability of Agricultural areas, pp. 189-201.

Nikolov, D., Fidanska, B. (2019). Models for introducing digital technologies on farms. International Conference of Agricultural Economists, Ohrid. *Journal of Agricultural, Food and Environmental Sciences, JAFES*, Vol. 73, No. 2 online ISSN: 2545-4315. <https://journals.ukim.mk/index.php/jafes/issue/view/89>

Rogers, E. M. (2003). Diffusion of Innovations 3th ed., The Free Press, A Division of Macmillan Publishing Co., Inc. New York.

Stræte, E. P., Vik, J., Fuglestad, E. M., Gjefsen, M. D., Melås, A. M., & Søråa, R. A. (2022). Critical support for different stages of innovation in agriculture: What, when, how? *Agricultural Systems*, 203, 103526.

Van Der Zwet, A., Miller, S., & Gross, F. (2014). A first stock take: Integrated territorial approaches in Cohesion Policy 2014-20.

ECA/42/21/5.Territorial approaches and community development to drive local change and prevent all forms of malnutrition.